

**ÖZKAN, MUSTAFA 2000. TÜRK DİLİNİN GELİŞME ALANLARI VE
ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ, FİLİZ KİTABEVİ, İSTANBUL.**

Mehmet Dursun ERDEM*

Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Türkiye Türkçesi Oğuzların siyasi bir birlik kurup kendi ağızlarını yazıya geçirdiği, kendi ağızlarıyla yazı dili kurduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 11. yüzyıldan itibaren ilk olarak karışık dilli eserlerle yazı dili kurma çalışmalarına başlayan Oğuzlar, 17. yüzyıldan sonra yazı dillerini belli miktarda standartlaştırmayı başarabilmişlerdir. Ayrıca bu dönemden –Moğol istilası sırasında Bağdat ve Bursa kütüphanelerinin yanmasına rağmen günümüze binlerce yazma eser ulaşmıştır. Belki de Türk yazınının en velüd dönemi Oğuz yazı diliyle kurulan Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı dönemidir. Bu sebeple bu dönem incelemeleri Türk dili çalışmaları bakımından ayrı bir önem arz etmektedir.

Son yıllarda TİMURTAŞ'ın (1977) çalışmasından sonra Eski Türkiye Türkçesi ile ilgili birçok makale ve kitap yayımlanmaya başlamıştır. Bu çalışmaların en önemlileri GÜLSEVİN (1997) ve ŞAHİN'in (2003) dönemi kapsayana kitap çalışmaları olmakla birlikte yazma eserden hareketle Eski Türkiye Türkçesi üzerine birçok çalışma yapan araştırmacıya rastlamak mümkündür. Bu durum hem Eski Türkiye Türkçesinin Türk dili açısından önemini; hem de birçok araştırmacıya malzeme verecek kadar velüd bir dönem olduğunu bize göstermektedir.

Eski Türkiye Türkçesi döneminin çok fazla eseri içinde barındırması sahaya hakimiyeti güçleştiren en önemli sorundur. Nitekim 17. yüzyıla kadar standart dilin kurulamaması, hatta 20. yüzyıla kadar yer yer ağız özelliklerini taşıyan metinlerin çokluğu dönem hakkında derli toplu bilgi edinmeyi, hüküm vermeyi, sonuca varmayı zorlaştıran unsurlardır. Bu anlamda Eski Türkiye Türkçesi hakkında yapılan bütüncül çalışmalar ayrı bir önem arz etmektedir. Bu açıdan ÖZKAN'ın tanıtılmakta çok geç kalınmış olan bu eseri, Eski Türkiye Türkçesi sahasına yazar, eser, gramer ve çeşitli eserlerden tıpkıbasım örnekleri vermesi bakımında en ayrıntılı eserlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

ÖZKAN'ın bu eserinde, Eski Türkiye Türkçesi dönemine kadar olan Türk dili devreleri hakkında yeterli bilgi sunularak Eski

---

* Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.
mdursunerdem@hotmail.com

Türkiye Türkçesinin konumu tam olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca bu dönem tarihi ve dilsel açıdan değerlendirilerek veriler ortaya konulmuş, dönemin dil özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiş, yine bu devrenin yazar kadrosu, yazma eserleri, nüshaları, yapılan çalışmalar, manzum ve mensur olarak tasnif edilerek okurlara sunulmuştur. Hemen akabinde dönemin önemli metinlerinden seçmeler ve bunların tıpkıbasımlarıyla çeviriyazı şekilleri de kitabın son kısmına eklenmiştir. Kitabın genişletilmiş 2. baskısı 1008 sayfalık devasa bir Eski Türkiye Türkçesi ansiklopedisi gibidir. Bu yönüyle eser hem akademisyenlere hem de bu işe yeni başlayan araştırmacı ve öğrencilere çok iyi bir kaynak eser niteliğine sahiptir ve dönem hakkında kalıcı ve kurumsal bir eser olma kimliği taşımaktadır.

Kitap *Giriş* kısmıyla birlikte 5 ana bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde, Eski Anadolu Türkçesi'nin başlangıcı ve dönemlerini, ikinci bölümde dönemin dil yapısını, üçüncü bölümde müellifler ve eserlerini, dördüncü bölümde tıpkıbasımlı seçilmiş metinleri, beşinci bölümde transkripsiyonlu (çeviriyazılı) metin örneklerine eserinde yer vermiştir.

Kitabın *Giriş* kısmında Türkçenin içinde bulunduğu dil ailesi ve bunların yapı özelliklerini, Türk dilinin başlangıcını ve gelişme alanları anlatılır. Göktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay ve Anadolu Dönemi ana hatlarıyla anlatılır. Bu vesile ile Eski Türkiye Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi) konum ve Türk dili içindeki yeri bakımında daha anlaşılır bir duruma getirilmiştir.

Giriş kısmından sonra kitapta *Birinci Bölüm* başlığı altında Eski Türkiye Türkçesinin başlangıcı ve dönemleri ayrıntılı olarak incelenmeye başlanır. Artık bu bölümden itibaren ayrıntılı inceleme ve tetkikler göze çarpar. ÖZKAN da bu dönemi Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar dönemi olarak üç kısma ayırmış ve çalışmasını bu tasnif doğrultusunda şekillendirmiştir. Bu kısımda her dönem ayrıntısıyla ortaya konulmuş, bu dönemleri birbirinden ayıran çizgiler de belirgin bir şekilde anlatılmıştır.

Kitabın *İkinci Bölüm* başlığı altında dönemin imlâ ve dil özellikleri ortaya konulmuştur. Eski Türkiye Türkçesi çalışmalarında karşılaşılan en büyük sorunlardan biri de imlâsının tutarsız ve bazı sesleri tanımlamakta yetersiz oluşudur. Bu sebeple dönemin yazılış özellikleri, ünlülerin ve ünsüzlerin yazılışları ayrı ayrı incelenmiş ve anlatılmıştır. Ayrıca bir kısım eklerin yazılışları da bu imlâ özellikleri arasında verilmiştir. Bu bölümde yazılış özelliklerinden hemen sonra dönemin ses bilgisi ve şekil bilgisi gelmektedir. Her iki bölümün özelliği de dönemin dil yapısını ayrıntılı ve bütüncül bir bakışla ortaya koymasındır. ÖZKAN, ömrünü bu sahaya veren bir bilim adamı

olarak dilsel açıdan sadece bir esere dayanan bilgiler vermektten öte, dönemin birçok eserini incelemiş ve bunlardan yola çıkarak incelemesini oluşturmuştur. Bu durum her başlıkta dönemin genel özelliklerini ve ayrıntıya giren hususlarını görmemize yardımcı olmuştur. Dil incelemesinde eksikliği hissedilen husus cümle (söz dizimi) bahsidir ki, bu konuda da CEMİLOĞLU'nun (2000, 2001) tamamlayıcı çalışmaları mevcuttur.

Kitabın *Üçüncü Bölüm* başlığı altında Eski Türkiye Türkçesinin yazarlarını ve eserlerini anlatır. Burada dikkat çeken husus devrin öne çıkan, dil ve edebiyatında iz bırakan, döneme yön veren yazarları ve eserleri anlatılmıştır. ÖZKAN'ın kitabın içeriğini belirleyecek olan şu cümlesi önemlidir: "Eski Anadolu Türkçesi'nin başlangıcını belirleyen eserlerin tamamı elimize geçmiş değildir. B bakımdan devrenin başlangıç ve bitiş tarihlerini kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Ancak XV. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve siyasi birliğin kurulması ile, Türkçe'nin de ilim ve kültür dili olarak kudretini kazandığı ve Osmanlı Türkçesi'ne geçiş olarak kabul edilen dönemi, Eski Anadolu Türkçesi'nin bitiş yılları olarak değerlendirmek mümkündür." Aslında kitaptaki yazar ev eserlerin tasnifinin alt yapısında bu yargıyı görmek mümkündür. Nitekim dönemin yazarları içerisinde en son ele alınan yazar *Halîlî*, XV. yüzyıla ait bir şairdir.

Dördüncü Bölüm başlığı altında ise ÖZKAN, dönemin seçilmiş metinlerinin tıpkıbasımlarını yerleştirmiştir. Döneme ait ve dönemin karakteristik özelliklerini gösteren birçok metnin aslını bu bölümde bulabilmek mümkündür. ÖZKAN, yazma eserleri manzum ve mensur olarak iki kısımda tasnif etmiş ve tıpkıbasım metinleri bu tasnife göre yerleştirmiştir. Eser bu metin örnekleriyle, hem dönemin eserlerinden örnekleri ortaya koyan, hem bu metinlerin yazı tiplerini görmemizi sağlayan güzel bir yapıttır. Bu bakımdan özellikle Eski Türkiye Türkçesi derslerinde öğrencilere farklı metin sunma bakımında çok iyi bir kaynaktır.

Beşinci Bölüm, transkripsiyonlu metin örnekleriyle şekillendirilmiştir. Bu bölüm tıpkıbasım bölümündeki bazı yazma eserlerin okunuşlarını kontrol etmek, öğrenmek, bu sahanın bilirkişisi olma niteliğindeki bir bilim adamının okuma ve çeviriyazısını görüp, ondan tecrübeler kazanmak adına çok güzel ve faydası inkar edilemez bir kısım olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine derslerde öğrencilere sunma açısından da kolaylık sağlamıştır.

Eserde bu kısımların ardından sözlük ve indeks yer almıştır. Bu durum eseri daha kullanışlı ve anlaşılır kılmıştır.

ÖZKAN, aslında bundan seneler önce yazdığı bu kitabı hem ders kitabı hem de bilimsel çalışmalarda rehber olarak kullandığım ve tavsiye ettiğim bir kitaptı. ÖZKAN'ın bu baskıyı geliştirme çabalarından da yer yer haberdar oluyoruz. Eski metin çalışan arkadaşların kıymetli hocamıza metinlerin asıllarının ulaştırılması konusunda yardımcı olması gerekmektedir. Bu sayede eserin daha genişleyeceğine ve bu sahadaki kurumsal eser olma niteliğini devam ettireceğine inanıyorum. Ayrıca akademik çalışmalardan öte böyle bir eser lisans ve lisansüstü derslerde de iyi bir rehber kitap olarak karımıza çıkmaktadır. Dileğimiz bu sahanın en yetkin isimlerinden biri olan ÖZKAN'ın bize rehberlik edecek bu tür çalışmalarına devam etmesidir.

KAYNAKÇA

CEMİLOĞLU, İSMET (2000), *14. YÜZYILA AİT BİR KISAS-I ENBİYÂ NÜSHASI ÜZERİNDE SENTAKS İNCELEMESİ*, TDK YAYINLARI, ANKARA.

CEMİLOĞLU, İSMET (2000), *DEDE KORKUT HİKÂYELEERİ ÜZERİNDE SÖZ DİZİMİ BAKIMINDAN BİR İNCELEME*, TDK YAYINLARI, ANKARA.

GÜLSEVİN, GÜRER (1997). *ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE EKLER*, TDK YAYINLARI, ANKARA.

ŞAHİN, HATİCE (2003). *ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ*, AKÇAĞ YAYINLARI, ANKARA.

TİMURTAŞ, FARUK K. (1977). *ESKİ TÜRKİYE TÜRKÇESİ*, İ.Ü. EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI, İSTANBUL.